

Føreord

Det er no 150 år sidan Ivar Aasen lanserte eit nytt skriftspråk som eit alternativ til det danske skriftspråket i Noreg. Samstundes som Aasen gjennom bruk av metodar frå den historisk-komparative språkvitskapen la avgjerande vekt på at det nye skriftspråket skulle vere ein rekonstruert klassisk standard for mangfaldet av norske dialektar, var han heilt klar på at «[s]progformen bør kun være een» i den endelege landsmålsnormalen. Men etter at landsmålet blei offisielt sidestilt med dansk gjennom jamstillingsvedtaket i Stortinget i 1885, tok utviklinga ei heilt anna lei. I Noreg kom språkspørsmålet nemleg til å bli tett samanvove med ein større og breiare kulturell og politisk kamp mellom ulike sosiale grupper, noko som gav grobotn for ein særeigen norsk språkpolitikk med hyppige rettskrivingsendringar kjenneteikna av tilnærmingsomsyn, folkemålsomsyn og tradisjonsomsyn like opp til våre dagar. Dei ulike rettskrivingane som kom utetter 1900-talet var særmerkte av ein stendig større innbyrdes valfridom mellom hovudformer og sideformer innanfor både nynorsk og bokmål, noko som både skapte motstand mot reformene og vanskar ved implementeringa av dei. Forlag og avishus laga sine eigne husnormer, og ei rekkje studiar har vist at elevar, studentar og jamvel lærarar har hatt vanskar med å halde styr på kva som til ei kvar tid er tillatne former, særleg innanfor det nynorske skriftspråket. Derfor blei tilnærmingspolitikken forlaten på 2000-talet, og i 2005 kom det ei ny rettskriving for bokmål utan sideformer, medan vi fekk ei tilsvarande rettskriving for nynorsk i 2012. Valfridomen er likevel framleis stor innanfor baa skriftspråka, samstundes som norske elevar og studentar truleg blir eksponerte for meir bokmål enn nynorsk jamvel i kjerneområda for nynorsken på Vestlandet, noko som kan skape utfordringar for nynorskbrukarar.

Dette nummeret av skriftserien *Skriftkultur* tek føre seg forskning som handlar om utfordringane og moglegheitene som knyter seg til bruk av, eksponering for og opplæring i det nynorske skriftspråket. Forskinga

inkluderer spørsmål knytt til bruk av husnormer i nynorskorganisasjonar, avvik frå nynorskrettskrivinga i elevtekstar og eksponering for og opplæring i nynorsk i utdanningsinstitusjonar. I eit vidare perspektiv handlar spørsmålet om tradering av nynorsk også om kva plass og funksjonar språket fyller, dvs. kva slags sosial praksis som ligg til grunn for nynorsken.

I artikkelen «Når målrørsla normerer seg sjølv: normeringsprinsipp, husnormer og skrivereglar» granskar Fredrik Hope (Nynorsk kultursentrum og Høgskulen i Volda) i kva grad nynorskorganisasjonar brukar egne husnormer til å påverke framtidig offentleg normering av nynorsk, kva normeringsprinsipp dei legg til grunn for eigen språkbruk, og korleis dei stiller seg til den offisielle nynorsknorma. Resultata syner at berre eit mindretal av organisasjonane nyttar husnormer, at det er stor tilslutning til valfridomen i gjeldande nynorskrettskriving og at dei tilsette og tillitsvalde i organisasjonane jamt over står temmeleg fritt til bruke den nynorsken dei vil, så lenge dei held seg innanfor den offisielle nynorsknorma.

Anna K. Aaland Hellevang og Stig J. Helset (båe Høgskulen i Volda) presenterer i artikkelen «Normkompetanse hos vg3-elevar med nynorsk som hovudmål – ein studie av avvikstypar og mogleg påverknad frå dialekt og bokmål» nettopp normkompetansen til eit utval avgangselevar i den vidaregåande skulen med nynorsk som hovudmål, før dei drøftar i kva grad rettskrivinga til elevane er påverka av innslag frå høvesvis dialekt og bokmål. Resultata syner at dei største avvikskategoriene er verb-bøying, substantivbøying, konsonantisme og vokalisme, samstundes som at om lag ein tredjedel av avvika synest å botne i høvesvis dialekt og bokmål.

Dei tre neste tekstane tek føre eksponering for og opplæring i nynorsk i utdanningsinstitusjonar. I artikkelen «Nok tilfang på begge målformer? Om språkleg fordeling i lesebøker og tekstar i norsk for nynorskelevar i ungdomsskulen» drøftar Liv Astrid Skåre Langnes (Høgskulen i Volda) spørsmålet om nynorskelevane vert nok eksponerte for hovudmålet sitt i tekstane dei møter i norskfaget til å meistre det godt. Ho presenterer ei gransking av språkleg fordeling mellom tekstar på nynorsk og bokmål i nynorske lesebøker for to norskverk i ungdomsskulen. Resultata syner at dei undersøkte lesebøkene har om lag 1/3 tekstar på nynorsk jamført med

2/3 på bokmål, noko som i lag med den påviste lærarpraksisen når det gjeld val av tekstar i klasserommet, fører til at elevar med nynorsk som hovudmål i praksis ikkje har den tilgangen til tekstar på eige språk som dei treng og har krav på.

Ein annan tekst som handlar om den same tematikken, er artikkelen «Tekstar på nynorsk i klasserom der bokmål er hovudmål – ei undersøking av lærarar sin bruk av og haldning til tekstar på nynorsk» av Britt Iren Nordeide (Høgskulen på Vestlandet). Gjennom ei spørjegransking mellom eit stort utval lærarar som tek tilleggsutdanning i norsk, kartlegg Nordeide både haldningar til og faktiske praksisar knytt til bruk av nynorske tekstar i klasserommet. Resultata syner at lærarane i all hovudsak har ei positiv haldning til bruk av nynorske tekstar og at dei fleste (i varierende grad) faktisk nyttar skjønnlitterære nynorske tekstar, medan dei fleste berre i liten grad nyttar nynorske sakprosaetekstar. Det siste blir forklart med manglande tilgang på faglege sakprosaetekstar på nynorsk.

Artikkelen «Å padle i sirup og kjempe mot vindmøller: Fire lærarutdannarar om nynorsk i lærarutdanningane» av Ida Marie Jegteberg og Ingvil Brügger Budal (båe Høgskulen på Vestlandet) tematiserer også nynorskopplæring, men til skilnad frå dei to føregåande artiklane, rettar denne søkjelyset mot opplæring og vurdering for lærarstudentar utan norsk som fag. Gjennom intervju med fire fagpersonar ved fire ulike lærarutdanningsinstitusjonar avdekkjer studien at det er generelt lågt fokus på nynorsk i andre fag enn norsk, og at det er utfordrande å sikre at studentar som ikkje har norsk i fagkrinsen, har tilstrekkeleg og forskriftsfesta nynorskkompetanse før dei skal ut å undervise på skular med både bokmål og nynorsk som opplæringsmål.

Utgangspunktet for den siste teksten i dette nummeret av *Skriftkultur* er det som er omtala i byrjinga av dette føreordet, nemleg den særmerkte norske språkhistoria. I artikkelen «Podkast som undervisningsform: språkhistorisk aktørskap i møte med nynorsk» syner Kirsti Lunde og Jorunn Simonsen Thingnes (båe Høgskulen på Vestlandet) korleis ein gjennom å nytte podkast som undervisningsform kan late elevar og studentar bli aktørar i den historiske og samtidige språksituasjonen. Datamaterialet er sju podkastepisodar produserte av grunnskulelærarstudentar ved

Høgskulen på Vestlandet. Analysen syner at studentane i podkastepisodane tek ei aktørrolle og får eit styrkt medvit om samanhengen mellom historiske hendingar og den norske språkstoda i dag.

Vi trur det er mykje å tenke på i denne utgåva av *Skriftkultur* og vonar lesaren vil ha glede og gagn av innhaldet også denne gongen.

Volda og Bergen, 9. september 2022

Stig J. Helset og Endre Brunstad

Redaktørar